

František Salášek (1875–1946), občan a starosta Polné

V roce 2018 jsme si připomněli sté výročí vzniku Československé republiky a proběhla řada tematických akcí. Poněkud již zapadá vědomí o tom, že první republika vstupovala do své existence za zvlášť nepříznivých hospodářských, politických i sociálních poměrů, které byly příčinou společenských turbulencí v několika následujících letech.

S převratem v roce 1918 a následným nelehkým obdobím v Polné

František Salášek, kolem roku 1935

přímo souvisí osobnost starosty města a spolkového funkcionáře Františka Saláška, který přes své výrazné společenské angažmá v období celé první republiky již téměř upadl v zapomnění. Autor si proto klade za cíl jednak připomenout samotnou životní cestu Františka Saláška, jednak ale zároveň i problémy řešené zastupitelstvem a radou města Polné v prvních letech Československa. V neposlední řadě souvisí s osobou Františka Saláška i provoz již zapomenuté škrobárny na Horním městě, jejíž základní vývoj je v rámci příspěvku také stručně připomenut.

Původ, rodina a první pracovní zkušenosti

František Salášek se narodil v malé obci Zdislav poblíž Luže (soudní okres Skuteč) v domě čp. 29 dne 3. srpna 1875 a pokřtěn byl následujícího dne ve farním kostele v Luži jako František Josef. Františkův dědeček a posléze i otec byli mlynáři v Luži čp. 58.¹ Rodiči Františka Saláška byli mlynář Antonín Salášek z Luže a jeho manželka Klementina rozená Prusíková, původem dcera lesníka z Kuchyně, oba katolíci. Manželé měli čtyři děti – tři dcery a jednoho syna. Podle úda-

¹ SOA Zámorsk, Sbírka matrik východočeského kraje, sig. 3769, i. č. 5795, fol. 161.

jů rodinné genealogie nežijí v dnešní době již žádní potomkové dcer – Emilie zůstala svobodná, Marie provdaná Lánská žila ve Skutči a poté v Luži – měla syna zemřelého v kojeneckém věku a dceru Jiřinu, která však zemřela v mladém věku svobodná a bezdětná, a třetí dcera Saláškových Jaroslava provdaná Hovorková přivedla na svět dvě dcery, avšak z těchto dvou Marie zemřela svobodná a bezdětná a Klementina provdaná Fuxová neměla žádné děti. Pokračovatelem Saláškovy rodu tak zůstal pouze syn František Salášek.²

František Salášek byl v počátcích své činnosti od 1. prosince 1895 zaměstnán jako výpomocná síla v úřadovně Okresní nemocenské pokladny ve Skutči, kde zastával administrativní, ale i účetní a pokladnické práce. Odešel 1. srpna 1899 na Městský úřad v Luži, kde se stal kancelistou. Zároveň byl zaměstnán i jako účetní příručí u tamější občanské záložny. Ve všech těchto zaměstnáních byl dobře hodnocen.

Saláškův příchod do Polné

V létě 1903 byl v Polné penzionován kvůli nemoci a pokročilému věku dlouholetý městský účetní Jan Klusáček, který zastával funkci 34 let. 29. července 1903 vypsal městská rada konkurs na nového městského účetního, do kterého se přihlásilo 53 žadatelů (!), 10. srpna i František Salášek z Luže. Dle zprávy starosty města Luže se Salášek do Polné hlásil kvůli lepšímu finančnímu ohodnocení. Městská rada v Polné provedla užší výběr 4 nejkompetentnějších uchazečů, z nichž byl 26. září 1903 zvolen 16 hlasy právě František Salášek – přeskočil tak i polenského žadatele Aloise Ferru, který skončil druhý s 11 hlasy. Saláškovi zřejmě k místu dopomohla jeho široká kvalifikace získaná dosavadní praxí – ovládal obecní, záloženské i nemocenské účetnictví. Plat městského účetního byl stanoven ve výši 1200 K ročně proti složení kauce o stejné výši.³ K vlastní žádosti mu 30. listopadu 1904 zastupitelstvo města udělilo definitivu, protože dle slov náměstka starosty Volence se jako účetní úplně osvědčil.⁴

² Prusík, Josef: *The Prusík Lineage 1515–1970*. Rukopis, s. 35. Dostupné online z: https://zaantar.eu/wp-content/uploads/2013/11/The_Prus_k_Lineage_1550_1970-1.pdf.

³ SOkA Jihlava, AMP, i. č. 42 (zápisy zasedání zastupitelstva 1885–1905, pag. 316–317. Nedochovaly se podmínky konkurzu, ale lze se domnívat, že byly podobné jako o čtyři roky později: hlásit se tehdy měli uchazeči do 35 let věku, kteří absolvovali alespoň jeden účetnický kurs a měli víceletou praxi, přednost měli dostat uchazeči se zkouškou ze státního účetnictví. K základnímu platu 1200 K patrně přistupovaly ještě čtvrtletní přídavky po 60 korunách, protože v roce 1905 se uvádí, že městský účetní pobíral plat 1440 K ročně, a čtvrtletní příplatky město nabízelo i novému účetnímu při konkurzu v roce 1907.

⁴ Tamtéž, pag. 333.

V roce 1906 bydlel Salášek v domě čp. 56-I v dnešní Třebízského ulici – evidentně v nájmu. Dne 10. července 1906 pojal za manželku Annu Pospíchalovou (* 13. října 1885 v Polné), svobodnou dceru polenského měšťana, statkáře a provozovatele škrobárny Jana Pospíchala (1839–1916) vlastníčího dvůr čp. 123-II ve spodní části tzv. Vejvozu (dnešní Jungmannova ulice čp. 155), kam se za svou manželkou přestěhoval.⁵ Tímto sňatkem se sešvagřil s významnými polenskými rodinami – Saláškovými švagry byli tehdejší členové městského zastupitelstva obvodní lékař Alois Prokeš (1861–1918) a berní adjunkt a hudebník Otakar Mančal (1878–1921),⁶ do Pospíchalova blízkého příbuzenstva ale patřila i vlivná rodina Losenických (matka nevěsty Anna byla rozená Losenická), skrze kterou byl spřízněn s rodinou lékárníka Sedláka atd. Sám Jan Pospíchal se do jisté míry také angažoval v drobné místní politice – byl členem zastupitelstva místní obce Kateřinov.⁷ O významu Pospíchalovy rodiny svědčí, že na Saláškově svatbě byli za svědky statkář, poslanec a okresní starosta Jan Pleva ze Skřýšova a statkář Karel Losenický, městský radní, spolkový funkcionář a pozdější předseda občanské záložny.⁸ Dne 20. listopadu 1906 se manželům Saláškovým narodila dcera Jiřina (Jiříčka).⁹

Ovdovělý Jan Pospíchal neměl žijícího syna, a proto daroval své nejmladší dceři Anně Saláškové 18. prosince 1906 veškerý svůj nemovitý majetek – dvůr čp. 123 (dnes čp. 155) na Horním městě s 33 hektary polí v katastrálních územích Polná a Dobroutov a škrobárnou, načež Anna Salášková svému manželu Františkovi ideální polovinu těchto nemovitostí prodala kupní smlouvou z 25. května 1907 za 20.000 korun.¹⁰ Podle údaje z roku 1911 se jednalo o poměrně velké hospodářství – ve statku chovali Saláškoví pár koní, 6 párů volů, 2 krávy, 3 jalovice a 12 telat.¹¹

⁵ Ke dvoru patřila ještě velká zděná stodola, postavená na druhé straně silnice vedoucí směrem k Dobroutovu, a druhá stodola nad Školským rybníkem v místech dnešní budovy hasičského záchranného sboru, obě dnes již zbořené.

⁶ Otakar Mančal, kdysi v Polné společensky i politicky aktivní státní úředník, spáchal v dubnu 1921 sebevraždu jako berní správce v Hradci Králové, a to pro údajnou zpro-
nevěru veřejných peněz. Srov. Rozhledy, roč. 3, č. 15, 15. 4. 1921, s. 2.

⁷ SOKa Jihlava, AMP, kart. 161, i. č. 1772.

⁸ MZA Brno, E 67, kniha 6789, fol. 206.

⁹ SOKa Jihlava, Okresní soud Polná II, kart. 13, i. č. 100, spis A 117/1911.

¹⁰ SOKa Jihlava, Notáři Polná, kart. 7, i. č. 60, notářské spisy čj. 1404 a 1614. Protože tímto darováním veškerého majetku došlo dle tehdy účinných předpisů ke zkrácení povinného dílu nezletilých nepominutelných dědiců Jana Pospíchala, zavázal se později František Salášek k vyplacení částek 8000 a 4000 K ve prospěch Pospíchalových vnoučat – Karla a Marie Prokešových. Srov. SOKa Jihlava, Okresní soud Polná II, kart. 13, i. č. 100, spis A 117/1911.

¹¹ Tamtéž.

Salášek také převzal provozování **škrobárny**, kterou výlučně sám financoval.¹² S výrobou škrobu v domě č. 123-Horní město započal Saláškův tchán Jan Pospíchal údajně v roce 1872 (v té době podnikal ve škrobařství už Pospíchalův bratr Antonín v Podhorském mlýně) a na škrob zde zpracovával nejprve pouze sklizeň z vlastních polí. Samostatnou budovu škrobárny vystavěl Jan Pospíchal v roce 1873 přímo v areálu statku na Jungmannově ulici na místě bývalé stodoly, která shořela při požáru města v roce 1863. V roce 1888 budovu dvojnásobně rozšířil,¹³ takže dosáhla výměry 211 m² a později k ní přiléhaly i dva přístavky na skladování uhlí a brambor o výměře 35 m², za budovou stálo ještě skladiště na tzv. černý škrob o výměře 51 m² a pak bazény a vyzděná jáma pro zdrtky z brambor. Výroba zde byla na tehdejší dobu prý poměrně dosti moderní se zapojením řady strojů. Strojní vybavení škrobárny v ceně 3505 korun je roku 1911 uváděno následovně: parní stroj s kotlem a přehřívačem o síle 6 HP, zděná pračka na brambory se železnou konstrukcí, železné struhadlo na brambory, 2 železné kartáčové extraktéry, 1 železný dvoucyldrový repasér, 1 železný přestruháč na dílo, 6 různých čerpadel na vodu a třeničku, 1 železná odstředivka na škrob, 8 míchacích železných přístrojů pro

Budova s komínem napravo je Saláškova škrobárna, pohled nejspíš z okna chlapecké školy, kolem 1910

¹² SOkA Jihlava, Okresní soud Polná II, kart. 13, i. č. 100, spis A 117/1911. V roce 1911 Salášek uváděl, že má dluhy 59.000 korun související s tímto podnikáním. Není tedy správným údaj, že Salášek provozoval škrobárnu až od smrti svého tchána Jana Pospíchala v roce 1916 – srov. Radouš, Rudolf: *Bramborářský průmysl v Polné*. Polná 1955. Rukopis uložený v archivu Klubu Za historickou Polnou, s. 17.

¹³ SOkA Jihlava, Archiv města Polná, stavební spis čp. 155.

Na dvoře Saláškova statku

lavory na škrob a 8 zátkovacích a klonicích výpustí pro lavory, úplné transmisní vedení a převody ke strojům s poháněcími řemeny, vodo-
vod ke škrobárně, 2 dřevěné rezervoáry na vodu a 1 na škrobové mý-
dlo. O nemalém rozsahu výroby vypovídá, že tou dobou bylo ve statku
uskladněno na škrobárenské zpracování 70 vagonů brambor v ceně
42.000 korun (!).¹⁴ Podle údaje z roku 1903 bylo v Pospíchalově ško-
robárně zaměstnáno 11 lidí, zatímco továrna Pojmann a Novotný (poz-
dější Amylon) v té době zaměstnávala pouze 6 pracovníků.¹⁵ Saláškova
škrobárna se řadila k celkem 8 tehdejšími „průmyslovým závodům“
v Polné a její majitel byl pak titulován jako továrník. Výrobu se zřejmě
dařilo řadu let úspěšně udržovat se ziskem – v roce 1912 byl továrník
Salášek dle daňového výnosu dvanáctým nejbohatším voličem
v Polné.¹⁶

Nepochybně s převzetím hospodářství souvisí, že na jaře 1907 re-
zignoval František Salášek na funkci městského účetního a žádal
městský úřad, aby byl zbaven funkce co nejdříve. Rezignaci projednalo
zastupitelstvo 18. června 1907; v následném konkurzu zvolilo dne

¹⁴ SOkA Jihlava, Okresní soud Polná II, kart. 13, i. č. 100, spis A 117/1911.

¹⁵ Kudrnáč, Václav: *Adresář politického okresu německobrodského*. Turnov 1903, s. 182.

¹⁶ SOkA Jihlava, AMP, kart. 161, i. č. 1774 – seznam voličů. Salášek odváděl roční daň
580 K 98 hal. Vyšší daně platili v Polné např. obchodníci Antonín Dvořák, František
Janků, továrník Václav Pojmann, řezník a uzenář Emanuel Procházka, statkář Karel
Losenický či poštmistřová Kateřina Putterlíková.

18. července 1907 nového městského účetního Petra Hejla, dosavadního účetního v městském pivovaru.¹⁷

Dne 21. listopadu 1911 zemřela v pouhých 26 letech neočekávaně – na spálu – Salášková manželka Anna, i přes péči známého primáře Zahradnického v německobrodské nemocnici. Vdovec František Salášek převzal po své ženě celou pozůstalost – zejména tedy druhou polovinu všeho nemovitého majetku, avšak celou čistou hodnotu pozůstalosti se zavázal vyplátit v penězích dceři Jiřině v době její zletilosti.¹⁸

Teprve sedm let po smrti své první ženy, po vystoupení z katolické církve, se František Salášek znovu oženil. U Okresního úřadu v Německém Brodě uzavřel 17. června 1919 civilní sňatek s Růženou Hovorkovou (*1894), pocházející z rodiny řezníka v Chrastu u Chrudimi, toho času bydlící v Polné.¹⁹ Z tohoto manželství se dne 1. července 1920 Františku Saláškovi narodila druhá dcera Svatava, která byla pokřtěna při historicky první mši nově vzniklé československé církve v Polné, jak bude uvedeno dále.

F. Salášek s dcerou Jiřinou, vychovatelkou Anežkou Celarovou a budoucí švagrovou Klementinou Hovorkovou (sedící), asi 1916

Městská zásobovací komise

Do první světové války se František Salášek patrně věnoval spíše škrobářenskému podnikání a malé dceři a ve společenském dění Polné se uplatňoval spíš skromněji – byl členem nejméně dvou spolků (Spolek polenského muzea a Měšťanská beseda). Situace se změnila

¹⁷ SOkA Jihlava, AMP, i. č. 43, pag.49 a 52.

¹⁸ SOkA Jihlava, Okresní soud Polná II, kart. 13, i. č. 100, spis A 117/1911.

¹⁹ SOA Zámorsk, Sbírka matrik Východočeského kraje, sig. 5966, i. č. 11575, fol. 7.

s příchodem válečných hospodářských problémů.²⁰ Tehdy stouply v ceně Saláškovy zkušenosti s účetnictvím a zemědělským hospodářstvím, kvůli kterým byl postupně delegován do několika úředních komisí zabývajících se zásobováním obyvatelstva.

V červenci 1915 došlo na základě nařízení okresního hejtmanství

František Salášek se psy na zahradě svého statku, kol. 1920

k ustavení městské zásobovací komise, jejímž úkolem se stalo rozdělování přidělených dodávek potravin, evidence zásob, dohled na přidělový systém apod. Osmičlenné komisi předsedal starosta města Jindřich Volenec a jejími členy byli další tři zastupitelé jako reprezentanti obce a po jednom zástupci za „potravináře, obchodníky, za hospodáře a za konzumní dělnický spolek“. Jako znalec hospodářství byl do komise jmenován František Salášek.²¹ Komise vyvíjela činnost až do konce války. V průběhu roku 1917 byl Salášek jmenován i členem nově vzniklých specializovaných komisí – hospodářské komise, komise pro rozdělování mléka a žňové komise.²²

Krátce po skončení války, patrně i v důsledku hladové bouře v Polné dne 4. ledna 1919, se 23. ledna toho roku konalo ustavující zasedání nové desetičlenné (později dokonce osmnáctičlenné) zásobovací komise pod předsed-

²⁰ O hospodářských těžkostech v Polné za 1. světové války přehledně Vomelová, Marta: *Jak se žilo v Polné v letech 1914–1918*. In: Prchal, Jan (ed.): *Polensko, střípky z historie i současnosti*. Polná 2019, s. 318–335.

²¹ SOkA Jihlava, AMP, i. č. 47, nefol., zápis z 28. 7. 1915.

²² Městské muzeum Polná, zpracovávaný fond Pozůstalost Břetislava Rérycha, doklady o Rérychově veřejné činnosti. SOkA Jihlava, AMP, i. č. 269, pag. 61 a 62. Vomelová, Marta: *Jak se žilo v Polné v letech 1914–1918*. In: Prchal, Jan (ed.): *Polensko, střípky z historie i současnosti*. Polná 2019, s. 333.

nictvím radního a vládního komisaře Augustina Sedláka, jejímž členem byl od počátku stále i František Salášek.²³ Komise utvořená při nově jmenované městské správní komisi zpočátku zasedala dle potřeby zhruba po dvou týdnech až po měsíci a zaobírala se řízením přidělového systému potravin a paliva, jejich uskladněním, rozdělováním a stanovením jejich cen, ale konala i prohlídky kvality potravin u jednotlivých živnostníků a pokoušela se různými cestami získat další zásoby do města. Na jaře 1921 byla obec dokonce státem žalována u soudu pro neoprávněné semletí zabaveného obilí, kterým řešila nedostatek chleba. Není bez zajímavosti, že tehdejší starosta Salášek odmítl doporučený soudní smír s odůvodněním, že ať je obec raději nespravedlivě odsouzena, než aby se smírem přiznávala k pochybení, kterého nebylo.²⁴ Cesty k zajištění zásob zjevně nebyly jednoduché a komise se při své činnosti ocitla i na hraně zákona.

Okresní národní výbor

Dne 30. října 1918 se v Polné ustavil Okresní národní výbor pro soudní okres Polná, který se po prvotních otázkách ohledně provedení volby členů²⁵ skládal ze 4 zástupců „městských stran“ (myšleno strany občanské – nesocialistické), 3 zástupců socialistických stran a 5 zástupců venkova. Ustavující schůzi řídil nejstarší člen Jan Peřina a předsedou národního výboru byl zvolen František Salášek (2. jednatelem národního výboru se stal silně protirakousky zaměřený kaplan Emilián Kašpar, proslulý jako ohnivý řečník, který se nebál dávat své postoje najevo už za války i z kazatelny). Oproti běžnému průměru národních výborů vykazoval ten polenský jisté zvláštnosti – do jeho řad byli připuštěni zástupci socialistů a v jeho čele stál statkář, patřící k majetné vrstvě obyvatelstva. Jak uvedl kronikář Břetislav Rérych, národní výbor *„žádal ráznější postup, neboť vývoj věcí se mu zdál málo republikánský a chtěl nápravu v cenách, v zásobování, konec keřasování, konec vyvážení potravin, které se dalo odtud i do Němec. I bylo z toho mnoho rozporů.“*²⁶ Dne 10. listopadu 1918 zahajoval Salášek velký tábor lidu z Polné i okolních obcí na Husově náměstí v Polné, kde pak měl hlavní proslov zmíněný kaplan Emilián Kašpar.²⁷

²³ Tamtéž, pag. 113.

²⁴ AMP, i. č. 46, zápis z 4. 6. 1921.

²⁵ Starosta města Jindřich Volenec žádal 5. listopadu 1918 o radu Národní výbor v Praze, jak postupovat při volbě, když v Polné je tou dobou organizována jenom jedna politická strana – totiž Československá státoprávní demokracie. Den předtím podal na členství demisi učitel František Mančal kvůli „nesvářům ohledně volby členů do okresního národního výboru.“ Městské muzeum Polná, Po-21/B/5521 a 5522.

²⁶ SOKA Jihlava, AMP, i. č. 269, pag. 95.

²⁷ Tamtéž, pag. 98.

V rámci národního výboru došlo k ustavení tzv. národní stráže pod velením radikálního učitele a člena Sokola Josefa Činčery, která měla společně s členy hasičského sboru dohlížet na bezpečnost ve městě, kde kvůli bídné zásobovací situaci a všeobecně stoupajícím cenám vládla velmi rozjitřená nálada a místní nepočetné četnictvo nebylo schopno zajistit pořádek (to se naplno ukázalo 4. ledna 1919 při vypuknutí hladové bouře na polenském náměstí).²⁸ Činnost polenského okresního národního výboru není příliš zdokumentována, avšak zdá se, že svou pozornost zaměřoval jako většina jiných národních výborů pouze na otázky hospodářské a bezpečnostní, které v té době akutně vyžadovaly řešení.

Na základě poměrně špatných zkušeností s okresními a místními národními výbory, které se ukázaly nepřilíš spolehlivými, svým horlivým postupem často vnášely spíše chaos a problematicky spolupracovaly se státní správou, rozhodla vláda 7. prosince o jejich rozpuštění. Výzva byla následujícího dne otištěna v denním tisku.²⁹ Jak psal kronikář Rérych, někteří obyvatelé v Polné se s tím nemohli smířit, neboť v dosavadní městské radě neměli své zastoupení, avšak činnost národního výboru byla patrně ukončena bez velkého zdráhání – ostatně i předseda Salášek chápal existenci národního výboru jako dočasnou, když uvedl, že národní výbor „*prozatímně až do instrukcí Národního výboru v Praze ujal se vedení věcí spadajících do jeho kompetence...*“³⁰ Národní výbor v Polné ovšem nepřevzal moc ve městě zcela – i po dobu existence národního výboru v Polné dál fungovaly městské zastupitelstvo a rada zvolené v řádných volbách roku 1913, a to až do ledna 1919; zastupitelstvo města a národní výbor se dokonce nejméně jednou sešly ke společné poradní schůzi.

Cesta k funkci starosty města

František Salášek svou činností v zásobovací komisi nebo aktivním veřejným vystupováním po vzniku nové republiky patrně získal podporu jisté části obyvatelstva a po nenadálé smrti kaplana Kašpara 11. prosince 1918 zůstal asi nejvýraznějším žijícím symbolem převratu v Polné. Jak jinak si vysvětlit, že hned v roce 1919 byl zvolen starostou města, ačkoliv nikdy předtím nebyl ani řadovým členem zastupitelstva. K tomu však vedla několik měsíců dlouhá a dosti překvapivá cesta.

Dne 4. ledna 1919 vypukla na polenském náměstí hladová bouře v důsledku zabavení vozu naloženého masem a došlo k vyrabování

²⁸ Tamtéž, pag. 96.

²⁹ Např. Národní listy, roč. 58, č. 152, ranní vydání, s. 1.

³⁰ Městské muzeum Polná, Po-21/B/5524.

několika obchodů a dalším násilnostem, dav dokonce zatlačil dva zasahující četníky do radnice.³¹ Odpoledne po hladové bouři vyzvala starostu Jindřicha Volence trojice František Barák za českou stranu sociální, Leopold Fröhbauer za stranu sociálně demokratickou a učitel Josef Činčera jako člen Sokola k rezignaci celé městské rady, neboť dle jejich názoru byla hladovou bouří vinna právě městská rada. Na to všichni radní i starosta podali na mimořádném zasedání zastupitelstva 6. ledna 1919 rezignaci a i přes naléhání většiny členů zastupitelstva na své rezignaci setrvali. Návrh sociálního demokrata Leopolda Fröhbauera, aby podalo demisi celé zastupitelstvo, nebyl přijat. Za dané situace nezbylo stávajícímu zastupitelstvu jinak než provést novou volbu členů městské rady – 10. ledna byli zvoleni starostou města Bedřich Zapletal a radními Karel Taur, Theodor Müller, Karel Sázav-

Saláškův statek, asi 1926

ský, Josef Motyčka a František Pokorný. Ti však volbu nepřijali a podali ihned rezignaci. Za této situace podal zastupitel Fröhbauer na zasedání zastupitelstva dne 16. ledna 1919 další návrh na demisi celého zastupitelstva, který byl tentokrát již přijat a prozatímní správou měs-

³¹ Maštera, František: *Hladová bouře 4. ledna 1919 v Polné*. In: *Ohlas VŘSR na Polensku*. Polná 1972, s. 3–7; z archivního materiálu SOKA Jihlava, Okresní soud Polná II, i. č. 185, spis Z 2/1919; Městské muzeum Polná, Po-FS 40.633 až 40.656.

ta pověřen nejstarší člen zastupitelstva Václav Pojmann do doby, než bude okresním hejtmanstvím jmenována obecní správní komise.³²

Radnice, kolem 1900

tvím dlouholetého radního Augustina Sedláka však úřadovala až do konce srpna.³³ Nově zvolené městské zastupitelstvo se sešlo k volbě členů městské rady 1. září 1919. Návrhy na volbu starosty byly učiněny dva – jako kandidát strany národně sociální ředitel dívčí školy Rudolf Chudoba a jako kandidát stran živnostenské a agrární František Salášek. Při volbě v třicetičlenném zastupitelstvu obdrželi oba kandidáti po 15 hlasech, a tak musel o volbě rozhodnout los, který dopadl „šťastně“ pro Františka Saláška, jenž volbu starostou města přijal. O rozpolcenosti zastupitelstva vypovídá, že nerozhodně skončila i volba obou náměstků starosty a v obou případech taktéž muselo být rozhodnuto losem. 1. náměstkem se tak stal Augustin Krejčí a 2. náměstkem František Pokorný. V desetičlenné městské radě získali převahu sociální demokraté a sdružená kandidátka agrárníků a živnostníků, ostatní strany měly jen po jednom zástupci.³⁴

(pokračování)

³² SOKa Jihlava, AMP, kart. 49, i. č. 606, a i. č. 43, pag. 307–308.

³³ Tehdy byla jako opožděná odmítnuta stížnost továrníka Karla Taura proti volitelnosti místního občana Karla Kasala z důvodu, že jmenovaný neměl bydliště v Polné dostatečnou dobu před volbami.

³⁴ SOKa Jihlava, AMP, kart. 49, i. č. 607, a i. č. 43, pag. 332 a 333.

Zdravotnictví v Polné v první polovině 20. století

V historii Polné mají své nezastupitelné místo polenští občané, kteří ve výše uvedeném období pečovali o zdraví obyvatel města a okolí.

Z praktických zdravotníků to byl obvodní lékař MUDr. Alois Prokeš od roku 1892 až do své smrti v roce 1918 ve věku 57 let. Městským lékařem byl MUDr. Václav Michálek v letech 1892–1936, který podle dobového inzerátu pečoval i o chrup občanů, jimž nabízel zuby v kaučuku i ve zlatě; doktor Michálek vykonával soukromou lékařskou praxi ještě řadu let po svém odchodu do výslužby z funkce městského lékaře, patrně do konce druhé světové války a příležitostně nejspíš až do své smrti roku 1952. Obvodního lékaře dr. Prokeše po jeho smrti nakrátko vystřídal MUDr. Jaroslav Vašák, který do Polné přišel z Německého Brodu. Od roku 1923 pak místo něho působil ve městě státní obvodní lékař MUDr. Karel Turecký, a to až do své smrti v roce 1948. Od roku 1931 až do roku 1947 v Polné provozoval praxi další praktický lékař MUDr. Antonín Šafařík, který v roce 1936 vystřídal ve funkci městského lékaře starého doktora Michálka.

Ordinace měli polenští lékaři ve svých domech na Husově náměstí a byly součástí jejich bytu. Žádný z lékařů nezaměstnával tehdy zdravotní sestru. V případě potřeby využívali některého z rodinných příslušníků.

V uvedené době neexistovala samostatná lékařská pohotovost a v naléhavých případech se nemocní na lékaře obraceli i mimo ordinací hodiny. Zastihli ho v jeho domě, případně i mimo dům na některé společenské akci, kde bývali aktivními účastníky, nebo s přáteli v některé pro něj oblíbené restauraci. Nemocné občany mimo Polnou navštěvovali v naléhavých případech vlastním automobilem nebo pro ně přijeli vesničtí občané s bryčkou taženou koňským potahem. O své spoluobčany pečovali i v čase války. Během první světové války MUDr. Prokeš a MUDr. Michálek bezplatně ošetřovali společně s členkami Červeného kříže raněné vojáky v lazaretu zřízeném v budově dívčí školy. V roce 1945 působili místní lékaři v budově kaplanky, kde byl 9. května narychlo zřízen polní lazaret raněných, zejména Němců. Když už lůžka nestačila, došlo k přemístění lazaretu do Varhánkova ústavu, kde bylo k dispozici 30 lůžek. Zdravotní péči pro české, německé a rumunské raněné zde s deseti sestrami a německými zajatci zajišťoval MUDr. Antonín Šafařík. Ošetřovna ve Varhánkově ústavu částečně fungovala až do roku 1946.

Lékaři Prokeš a Michálek se zapsali do historie Polné i v souvislosti s Hilsneriádou – kritikou odborné veřejnosti jejich pitevního protokolu o výsledku pitvy zavražděné Anežky Hrůzové, provedené v márnici na hřbitově u sv. Barbory, ze které byl obviněn Leopold Hilsner. MUDr. Michálek třikrát přiváděl k životu budoucího spisovatele Bohumila Hrabala, který se jako dítě v Polné dvakrát topil v potoce a kašně na náměstí, a též mu zašival ruku, kterou si pořezal o rozbitou pivní láhev.

Ve městě působili dva dentisté – Josef Svatoš a Václav Šlechta, kteří rovněž k výkonu svého povolání využívali rodinné příslušníky, manželku a bratra.

U porodu polenských dětí v době, kdy ještě ženy nejezdily rodit do porodnice v okresním městě, působily porodní báby – asistentky (o kterých bylo pojednáno v Polensku č. 4/2015), a v některých případech i praktický lékař. K nejznámějším a nejvíce využívaným porodním bábám patřily ve třicátých a čtyřicátých letech Blažena Beránková, rozená Prchalová, a Marie Vacková.

V naléhavých případech mohla nemocného přepravit do nemocnice, tehdy do Německého, později Havlíčkova Brodu, sanitka Sboru dobrovolných hasičů, která garážovala v přízemí radnice. Sanitku značky Laurin a Klement zakoupil v roce 1929 sbor dobrovolných hasičů společně s Červeným křížem za 26 761 korun. O její provoz se staral zprvu řidič Antonín Vítek, později majitel autodílny Alois Bukovský alias Lojza Buk. Podle dostupných údajů byla využívána několikrát za měsíc.

Po likvidaci ordinací soukromých lékařů včetně dentistů komunistickým režimem došlo v průběhu 50. let k jejich postupnému začlenění do socialistického Ústavu národního zdraví v Žižkově ulici, kde kromě praktických lékařů ordinoval ještě dětský lékař a dentisty později nahradili již vysokoškolsky vzdělaní stomatologové.

Léky si mohli občané pořídit v lékárně s dlouholetou tradicí na Husově náměstí v čp. 29, která tehdy nesla název U Černého orla.

Zdravotní služby poskytoval za určitých okolností i Červený kříž, dobrovolná občanská organizace zdravotní služby, založená v roce 1863, jejíž místní odbočka vznikla v Polné již v roce 1899 a funguje nepřetržitě až do současnosti.

Polenští občané, kteří v uvedeném období vystudovali medicínu, se do města provozovat lékařskou praxi nenavrátili.

Literatura:

Prchal, Jan: *Polná ve 20. století*. Polná 2006.

Zápis z otevření tubusu z bání kostela sv. Kateřiny a jeho následného uložení

V rámci Programu zachrany architektonického dědictví je od loňského roku postupně opravována střecha kostela sv. Kateřiny v Polné. V letošním roce došlo i na obnovu věže, v jejíž bání řemeslníci našli plechové pouzdro (tubus) obsahující historické doklady z dob posledních oprav kostela. Ve středu 7. srpna 2019 bylo na děkanství v Polné plechové pouzdro z bání věže kostela sv. Kateřiny otevřeno. Pouzdro obsahovalo dokumenty z let 1873 a 1937, kdy též proběhly opravy kostela. Tak jako ve svém příspěvku z roku 1938 Eliška Škarková, nyní i my podáváme na stránkách *Polenska* záznam o nalezených dokladech, ale také o nových dokumentech, které byly připojeny k těm historickým a vsazený do kostelní věže.

Z roku 1873 se dochovaly tyto dokumenty:

- 1) plán Polné po ohni 4. srpna 1863,
- 2) 2 fotografie kostelíka sv. Kateřiny před opravou,
- 3) číslo *Národních listů* ze dne 27. července 1873,
- 4) 41. číslo *Palečka*, I. ročník,
- 5) 30. číslo *Humoristických listů*, XV. ročník,
- 6) životopisný nástin Josefa Jungmanna,
- 7) *Řeč o stavu škol národních*,
- 8) *Píseň o strašlivém požáru města Polná*,
- 9) *Účetní zpráva a díkůvzdání* Výboru pro podporu pohořelých,
- 10) stanovy Čtenářské besedy v Polné,
- 11) list s natištěnou vedutou staré Polné před ohněm,
- 12) pamětní zápis z 28. července 1873.

V roce 1937 byly do pouzdra uloženy a pro nás zachovány tyto předměty a dokumenty:

- 1) 11 fotografií (pohlednic) Polné,
- 2) *Lidový deník* ze dne 12. srpna 1937,
- 3) listina o opravě z 12. srpna 1937,
- 4) Městská spořitelna v Polné – výroční zpráva za rok 1934,
- 5) dobové československé mince,
- 6) *Národní listy* z 8. srpna 1937,
- 7) Občanská záložna v Polné – výroční zpráva za rok 1936,
- 8) provolání klempíře Jindřicha Koudely z 12. srpna 1937,
- 9) publikace *Polná – popis dějepisný, místopisný a statistický*, autor František Pojmon,

- 10) publikace *Bývalá zřícenina polenského hradu*, autor Břetislav Rérych,
- 11) publikace *Polná. Průvodce po městě a okolí*, autor Břetislav Rérych,
- 12) publikace *Zkáza města Polné 1863*, autor Břetislav Rérych.

Tyto výše jmenované dokumenty a předměty byly 13. srpna 2019 na děkanství uloženy do nového měděného pouzdra. Zároveň byl ještě jeden měděný tubus naplněn současnými předměty a dokumenty. Oba tubusy byly téhož dne umístěny do opravené bány kostela sv. Kateřiny.

Obsah druhého – nového tubusu:

- 1) publikace *Polná ve fotografiích* (vydalo město Polná roku 2017 nákladem 500 ks za podpory Kraje Vysočina),
- 2) mapa města Polná (formát A4),
- 3) *Polenský zpravodaj*, periodický tisk města Polná (číslo červenec-srpen 2019),
- 4) desky na dokumenty s fotografiemi z Polné a leteckým snímkem města (formát A3),
- 5) turistická informační brožura o městě *Polná historické město roku 2006* (vydalo město Polná roku 2015 nákladem 7000 ks za podpory Kraje Vysočina),
- 6) pamětní mince vydaná při příležitosti zpřístupnění národní kulturní památky chrámu Nanebevzetí Panny Marie dne 25. 8. 2012,
- 7) publikace *Průvodce kulturním, společenským a sportovním životem 2019* (vydala Rada města Polná roku 2019 nákladem 3000 ks),
- 8) flash disk MP4 obsahující:
 - dokument o opravě Sieberových varhan děkanského kostela,
 - dokumentární film – *Jak se žilo v Polné 2018* 1. a 2. díl,
 - dokument o opravě střechy kostela sv. Kateřiny 2019 a otevírání tubusu,
- 9) propagační materiál (informační turistické letáčky): *Děkanský kostel Nanebevzetí Panny Marie, Areál hradu a zámku, Synagoga, Rabínský dům, Židovský hřbitov, Osobnosti Polné*,
- 10) pamětní zápis sepsaný v srpnu 2019 při příležitosti generální opravy kostela sv. Kateřiny v Polné k paměti budoucím pokolením a ke cti a chvále Boží.

Doslovné znění pamětního zápisu, který sepsal Ing. Pavel Novák, odsouhlasil Mons. Zdeněk Krček a perem dokumentárním inkoustem přepsala Ludmila Vomlelová:

Ve městě Polná jsou čtyři kostely, z nichž nejstarší dochovaný je tento kostel zasvěcený sv. Kateřině, panně a mučednici. Důležité události v pomyslném životě kostela probíhaly takto: Kostel byl založen v letech 1378–1389 na tzv. Strážném vrchu (též vrch Kateřinov). Stavebníkem byl Jan Ptáček z Pirkštejna. Na počátku 15. století byl u kostela zřízen hřbitov. V roce 1488 byl kostel rozšířen, roku 1647 byl vypálen švédskými vojsky a v roce 1658 byl znovu opraven. Roku 1785 byl zrušen a o deset let později znovu obnoven. Nedaleko kostela existovala poustevna. Velké úpravy kostela se uskutečnily v roce 1910. Poslední velká oprava včetně přeložení střechy novým plechem byla provedena v roce 1977. Přestože byly na kostele v posledních letech uskutečněny dílčí stavební úpravy, vykazuje v současné době nutně provedení generální opravy.

Kostel je kulturní památkou. Od roku 2015 jsou prováděny přípravné práce – průzkumy a projekty. Zásluhou dlouholetého starosty města Polná pana Jindřicha Skočdopole a taktéž dlouholetého polenského děkana Msgre. Mgr. Zdeňka Krčka a s podporou Dominika kardinála Duky, OP, primase českého a čestného občana města Polná, byla v r. 2017 podána na Ministerstvo kultury ČR žádost o zařazení obnovy kostela sv. Kateřiny se hřbitovem do „Programu záchrany architektonického dědictví“. Přílohou žádosti byl projekt záchrany kulturní památky a rozpočet akce ve výši 21,5 milionů Kč., zpracovaný na základě dílčích průzkumů Ing. arch. Martinem Laštovičkou. Žádost byla úspěšná a v roce 2018 bylo započato s prací na I. etapě obnovy „Polná, kostel sv. Kateřiny, výměna střechy a obnova věžky včetně krovů kostela“. V roce 2019 je v této etapě pokračováno obnovou věžky kostela a při této příležitosti je sepisován i tento pamětní zápis. Obnova střechy a věžky spočívá zejména v opravě krovů a nahrazení plechové krytiny šindelem. Na zhotovení této etapy prací byl ve výběrovém řízení vybrán pan Břetislav Kocián z Kojatice. Následující etapy budou řešit statiku, interiér, exteriér a okolí kostela. Opravy kostela podléhají přísnému dohledu orgánů státní památkové péče, zejména Národního památkového ústavu v Telči a Magistrátu Jihlava.

Kateřinov, do roku 1941 samostatná obec s vlastní samosprávou, je součástí města Polná. Město Polná spravuje ziclénné zastupitelstvo města, 7členná rada města, v jejímž čele stojí starosta města, nyní nepřetržitě od roku 1998 pan Jindřich Skočdopole. Starosta stojí i v čele Městského úřadu Polná, který je pověřeným obecním úřadem pro 17 obcí. Polná je součástí Kraje Vysočina v čele s hejtnanem MUDr. Jiřím Běhounkem. Presidentem ČR je Ing. Miloš Zeman.

Římskokatolická farnost – děkanství Polná je od roku 1996 vedena polenským děkanem Msgre. Mgr. Zdeňkem Krčkem, který je současně

administrátorem excurrento farnosti Ždírec a Stráž. V duchovní správě vypomáhá polenský rodák P. Mgr. Jan Ladislav Novák, OPraem, emeritní vikář v Humpolci a Havlíčkově Brodě. Ve farnosti působí trvalý jáhen Jan Kunc. Pastorační asistentkou je paní Bc. Vlasta Klementová, regenschorim je pan Jiří Vacek a kostelníkem pan Jan Mühlfeit. Nefornální paní v kuchyni a na zahradě děkanství je paní Marta Horská. Drobné opravy provádí pan Boh. Beneš. Mimo tyto vyjmenované osoby jsou další angažovaní farníci pečující o úklid a výzdobu kostelů o budouv děkanství vč. zahrady, o kněžské hroby apod. Ve farnosti působí pastorační a ekonomická farní rada ve složení: Lukáš Hrdina (který je též akolytou farnosti), Mgr. Martin Lexa, Ph.D., Ing. Josef Málek st., též akolyta, Ing. Pavel Novák, Ing. Ivo Řehák, Mgr. Marie Štohanzlová, p. Martin Havlíček, p. Lukáš Horský, Ing. Václav Kratochvíl, Jan Kunc, DiS. a pí Lidmila Šimečková. Kroniku a veškerou dokumentaci zajišťuje pí Ludmila Vomlelová. V Základní škole Polná, Brzkov, Věžnice a Dobronín je katechety vyučováno Římskokatolické náboženství jako nepovinný předmět. V ročnících s menším počtem žáků jako kroužek. Pro částečnou výuku náboženství a zejména pro farní aktivity slouží Lidový dům v Polné. Nutno konstatovat, že morální krize společnosti a církve se projevuje i v polenské farnosti, zejména nižší účastí věřících na bohoslužbách a celkovém útlumu náboženského života.

Polenská farnost je součástí Havlíčkobrodského vikariátu. Současným vikářem je P. Mgr. Oldřich Kučera. Sídelním biskupem diecéze Hradec Králové, jejíž jsme součástí, je J. E. Msgre. JUDr. Ing. Jan Vokál, JU.D. (pomocným biskupem Mons. Josef Kajnek). V čele české církevní provincie je metropolita J. E. Dominik kardinál Duka, OP. Na Petrově stolci je v současné době papež František.

K opravě tohoto kostela, Božího stánku, přistupujeme jednak jako k ochraně kulturního dědictví našich předků, ale zejména s touhou zachovat kostel jako místo pro uctívání Trojjediného Boha a sv. Kateřiny, která se nezdráhala položit život, než aby zradila Pána Krista. Prosíme tuto světici, aby nám, a především našim dětem vyprošovala milost víry, aby polenské kostely do budoucna nebyly jen architektonickými památkami, ale byly domy modlitby, proseb a díky k Pánu Bohu.

Jindřich Skočdopole
starosta města Polná

Msgre. Mgr. Zdeněk Krček
děkan Římskokatolické farnosti-
děkanství Polná

Polná, 8. 8. 2019

Lesní hospodářství na polensko-přibyslavském panství¹

Pohraniční panství polensko-přibyslavské oplývalo vždy hojností lesů. Však spotřeba dříví byla ohromná. Přikročila-li k tomu nějaká živelní katastrofa, nastaly doby, kdy panství při té rozlehlosti svých lesů muselo kupovati dříví odjinud.

Veliké množství dříví spotřebovalo se na uhlí do panských závodů železářských. Tak upotřebeno bylo jen na uhlí vyráběné v milířích ku 2 slévárnám a 4 hamrům: roku 1725 15.650 sáhů dříví, roku 1731 11.200 sáhů dříví, roku 1734 15.800 sáhů dříví, roku 1736 12.000 sáhů dříví.

K tomu účelu bráno bylo dříví nejvíce z revírů blízkých ranským a sobíňovským závodům. Pro vzdálenost šetřeny byly lesy u Polné Vochoza a Březina. Než i tento jediný poklad panských lesů, jak se v úředních zprávách tehdejší doby nazývají, byl s jinými úplně zničen prudkou větrnou bouří, která se nad Českomoravskou vysočinou snesla v předvečer dne sv. Tomáše, to jest dne 20. prosince roku 1740. Provázena byla hromobitím a krupobitím a trvala do 3 hodin v noci. Nebylo pamětníka takové katastrofy živelní. Lidé se domnívali, že nastal den posledního soudu. Obecný lid zval ji pro paměť bouří sv. Tomáše nebo svatotomášskou. Způsobila veliké škody na budovách panských i soukromých a rozlehlé lesy proměnila v žalostnou poušť. Ve vesnicích panství polenského bylo větrem 80 stavení úplně zničeno; málo-které zůstalo nepoškozeno. Věže a kostely utrpěly značných škod. V polenském zámku strhl vítr na dolejších staveních polovici střechy vazbu a šindel po okolí rozmetal. Nad purkrabským obydlím shodil do příkopu kus zdi, čímž roztržštěny byly trubky vedoucí vodu do zámku. V polenském dvoře strhl střechu stodoly, rovněž tak i ve dvoře přibyslavském, dále nad stájemi a nad špýcharem. Zásoby obilí zde nashromážděné smetl na dvůr, takže ho tam z celé sklizně zůstalo 22 korců 1 větel žita a 42 korců ovsa. V keřkovském dvoře odkryla větrná smršť ovčín úplně, polovici stodoly a nad obydlím ovčákovým protrhla střechu na 5 místech. V borovském pivovaru vytrhal vítr okenní římsy i s okny a vše rozbil. U horeckého hamru převrátil kůlnu na uhlí. V jitkovském dvoře strhl stodolu i se zdí. V krucemburském dvoře vzala za své stodola. Vítr na obou stranách dveře vytrhl a velký kus střechy dvora snesl. Z panských budov zůstaly neporušeny jediné po-

¹ Z osobní písemné pozůstalosti MUDr. Františka Půži – Státní okresní archiv Havlíčkův Brod, fond Půža František, MUDr., Přibyslav (1885–1932).

lenský pivovar a špýchar. V lesích bylo tisíce a tisíce kmenů buď v polovici přeražených, aneb i s kořeny vyvrácených. Jsouce přes sebe naházeny, zabraňovaly přístupu do lesů, tímto způsobem úplně zničených.

Tato spoušť zůstala po nějaký čas netknutá. Pro velikou zimu nebylo možno vichřicí vzniklé škody napravit. Tesaři nevydrželi pro zimu dlouho na střeších, nemohli udržeti šindeláky v zmrzlých rukách. Mimo to nastaly vánoční svátky, den byl krátký, což vše brzkou nápravu způsobených škod zdržovalo.

Jest na bíledni, že po takové lesní katastrofě pociťován byl záhy nedostatek dříví pro panské podniky. Pomýšleno proto roku 1742 bílecký hamr a sobíňovskou slévárnu zrušiti. Ušetřilo by se tím ročně 6320 sáhů dříví. Zmíněné dva podniky najal dnem 1. ledna 1743 královéhradecký biskup hrabě Vratislav z Mitrovic. Za nájemné bráno bylo z chlumeckých lesů biskupského panství Chrastě dřevěné uhlí ku potřebě knížecích železáren korec po 5 krejcarech. Nedostatek dříví byl takový, že knížecím rozhodnutím ze dne 15. dubna 1744 bylo veškeré stavební dříví pro výstavbu shořelého panského pivovaru a zámku v Polné koupeno odjinud. Při znovuvybudování požárem zničeného zámku bylo snešeno horní poschodí nad bytem vrchního hejtmána, kde bývaly panské pokoje.

V únoru roku 1748 koupil panský polesný Antonín Felix Kausek od chlumeckého a žďárského panství 457 klad na šindel pro panskou potřebu.

Vrchní hospodářský úřad v Polné, pozoruje chatrný stav lesů, navrhl 14. května 1750, aby se po několik roků úplně šetřily a dříví pro železářny aby se raději opatřovalo z okolních panství. V úvahu přicházela tu panství biskupské a panství kláštera žďárského. Panství Chlum dodalo pro milíře v okolí ranském roku 1750 a 1751 po 8 tisících sáhů dříví. Od panství žďárského koupeno roku 1753 třicet tisíc kusů šindele po 2 zl., 553 sáhů dříví po 24 kr. i s poplatkem za kácení, a 50 stromů. Robotnými lidmi panství polenského zděláno bylo ze stromů vichřicí poražených 2886 sáhů dříví. Počítal se sáh po 17 krejcarech vedle pařezného po ½ krejcaru.

Dne 24. listopadu 1754 učinila správa panství smlouvu s královéhradeckým biskupem Antonínem Petrem říšským hrabětem Příchovským z Příchovic o odprodeji dříví z kusu lesa 1800 kroků dlouhého a tolikéž širokého za 3000 zl. Dle odhadu polenského úřadu dalo by se z tohoto dílu získati mimo pěkné stavební dříví 12 tisíc sáhů dříví. Toto mělo se poraziti a odvážeti po dvě zimy do konce dubna každého roku. Biskup byl ochoten i nadále, po dobu svého úřadu, panství po-

lenskému každého roku některou část lesa přenechati. Aby se ušetřilo robotních potahů, byla část koupeného dříví zuhelnatěna hned v milířích založených v chlumeckých lesích. Mimo toho kupovalo panství polenské od chlumeckého veškeré potřebné dříví stavební, roku 1756 velké množství prken a 35 tisíc kusů šindele po 2 zl. 38 kr. a za 700 zl. kmenového dříví. Píď tvrdého kmenového stála 18 kr., píď měkkého 15 kr. Mimo to z každého kmene odvádělo se 8 kr. lesního poplatku.

Stálý nedostatek dříví přinutil knížete dne 22. listopadu 1757 k nařízení, aby železářny, pokud to jest možným, omezily svoji činnost na míru nejníž. Než i pak, kdy byla spotřeba dříví menší, muselo panství je přikupovati. Roku 1758 koupilo z Chlumu 500 sáhů, sáh tvrdého cenil se na 1 zl. 19 ½ kr., měkkého 1 zl. 4 ½ kr. Také uhlí pro vysokou pec a hamry bylo v té době bráno z biskupských lesů. Roku 1757 vyveženo ho odtud 9818 korců po 4 kr., v roce 1758 dodáno bylo odtud do bíleckého hamru 541 korců, do horeckého 459 korců. Záznamy purkrabího svědčí, že i následně každého roku bylo z chlumeckých lesů dříví pro panskou potřebu kupováno. Biskupským rozhodnutím byl roku 1763 omezen prodej dříví sáhového. Prodávány jen kmeny.

Roku 1767 nemohlo panství dodati vlastní dříví přibyslavským pohořelým. Vrchní hospodářský úřad obrátil se s prosbou o výpomoc na žďárského preláta. Než i ten naříkal na nedostatek pro velikou spotřebu dříví na klášterním panství. Povolil toliko prodej dříví potřebného ku výstavbě kostela, jehož zásoba složena byla v radostínském dvoře. Pohořelí kupovali stavební dříví z Luk a Větrného Jeníkova. Z Luk koupeno také se svolením regenta pána z Hochbergu 40 trámů pro kostelní krov.

Poněvadž v Chlumu ani ve Žďáře nebylo možno koupiti sáhové dříví, bylo o ně požádáno panství Větrného Jeníkova. V lednu 1768 koupeno odtud 500 sáhů českých 5/4 loketního tvrdého dříví po 1 zl. 36 kr. a 500 sáhů 5/4 loketního měkkého dříví po 1 zl. 12 kr.

Zatím nastala změna na biskupském stolci královéhradeckém. Dne 20. března 1768 byla k zajištění potřebného množství dříví učiněna smlouva mezi knížetem Karlem z Dietrichsteina a královéhradeckým biskupem Hermanem Hannibalem říšským hrabětem z Blümegen, kterou se biskupské panství zavázalo dodávati na polenské panství po 10 let ročně 3000 vídeňských sáhů palivového dříví 1 loket dlouhého po 1 zl. vedle 5 kr. ze sáhu akcidence lesnímu úřadu. Toto dříví museli polenští robotníci sami porazit a zdělati.

Podle zprávy hospodářského úřadu ze dne 21. ledna 1769 nebylo v panských lesích silnějšího dříví, než pokud by stačilo na krov,

a toho bylo ještě poskrovnu viděti. Vše ostatní byl mladý les k děláni palivového dříví nedostatečný.

Jest nabíledni, že za těchto poměrů hospodářství na polenském panství vázlo a výtěžek z něho byl nepatrný. Za 3 tisíce sáhů dříví platilo do Chrástě ročně 3550 zl. – jak se vypočetlo, 4krát větší suma, než by stálo dříví ve vlastní režii získané. Toto dříví muselo se ve většině ze vzdálenosti 4 /12 míle do Polné dovážeti. V Polné byl sklad dříví určeného k prodeji. Dováželo se sem ročně 1500 sáhů neboli 3 tisíce fůr do zásoby. Tvrdé dříví nemohli v hamrech potřebovati. Nalézalo se jedině v borovském a ranském revíru. Odtud vozili je poddaní z Šachotína a Horní a Dolní Věžnice a z Kamenné robotními povozy jednak jako dříví deputátní, jednak na prodej. První den dojeli z cesty 4 mil domů, druhého dne odváželi je do Polné. Město Polná potřebovalo ročně 6–8 tisíc sáhů dříví palivového a stavebního. Většinou dováželo se z okolních cizích panství. Poněvadž kolem Polné bylo málo panských lesů, muselo se dříví dovážeti do zásoby ze vzdálenosti 2 a více mil. Počítalo se, že dovezení, naložení, složení dříví slabými potahy vyžaduje 9–12 dní pro jeden sáh.

Práce v lesích připadala z velké části na dobu zimní. Na odvezení $\frac{1}{4}$ sáhu z lesa na místo určení, většinou po velmi špatných cestách, počítala se týdenní selská robota 3 dny s potahem čili na vyvezení jednoho sáhu 12 dnů s potahem. Muselo býti dříví nejprve vynášeno z lesa na suchá místa a teprve odtud dále dopravováno. Na odvezení 3000 sáhů z chlumeckých lesů bylo dle toho zapotřebí 36 tisíc robotních dnů s potahem, čili 10měsíční roboty potažní. Tento úbytek pracovní síly byl nepříznivě pocíťován v jiných odvětvích panského hospodářství, jmenovitě v hospodářství polním. Výtěžek z něho klesal. Bylo proto na konci roku 1770 úředně knížeti navrhováno, aby smlouvená dodávka dříví z chlumských lesů byla ročně snížena na polovici. Toto množství bude krýti potřebu okrsku krucemburského, jitkovského a borovského. Potřebné quantum pro Přibyslav a Polnou opatří se z okolí bližšího a laciněji. V Jamném na Moravě bylo možno získati sáh po 51 krejcarech, ve Větrném Jeníkově za 49 kr. a akcidenci. Tím ušetří se nákladná doprava a pozvedne opět výtěžek hospodářství valně pokleslého. Jednáním se správou biskupských statků docílilo se snížení roční dodávky ze 3000 na 2200 sáhů dříví.

Zpustošení lesů živelní katastrofou a z této resultující nedostatek dříví nutil lesní správu, aby zavedla přísný lesní pořádek. Tím v mnohém ohledu dotkla se nelibě hmotných zájmů poddaných, kteří sousedíce s panskými lesy mnohde z neznalosti hranic hospodařili v nich jako ve svém. V domněnce té byli utvrzováni okolností, že do-

sud z panské strany jim v tom nikdo nebránil. Dříví bylo do té doby všude hojnost, bylo laciné, takže panští zřízenci jednak v zájmu dobré shody, jednak z nevědomosti, zda by byli v právu, po způsobu svých předchůdců nad mnohým oči přimhouřili. Dle platného práva směla vrchnost pásti a hledati či sbírat květiny (Blumensuchenrecht) kdekoli na poddanských, nevyjímaje i městských, pozemcích. Naproti tomu pásávali městští a vesničtí poddaní, kde jim líbilo, i na panských pozemcích. Jmenovitě vyhledávána v tom ohledu mládí a lesní podrost bez ohledu, zda se tím škoda způsobuje; vždyť za tehdejších poměrů nebyla vysoko ceněna. Za změněných okolností počala lesní správa různé nešvary jako pasení dobytka v lesním podrostu, sbírání klestí, osekávání větví, braní dříví a stromů z lesů panských, hrabání chmouru a jiné zakazovati. Tímto rušením dávných zvyků, na nichž měl mnohý založenou svoji existenci, pobouřila lesní správa velice mysle poddaných. Ve svých reformách šla i dále. Hleděla přesně odloučiti poddanské lesy od panských a tyto kvůli snadnějšímu hájení arondovati. Poněvadž hranice nebyly přesně známy, činila si lesní správa nároky na dílce, které poddaní považovali za svůj majetek vlastní, neb obecní, jen když se hodily její snaze panské lesy rozšířiti a zaokrouhliti. Dne 5. dubna 1754 vydán byl lesní řád, který nařizoval, že poddaní i ve svém vlastním lese nesmí pod těžkým trestem káceti dříví bez svolení vrchního hospodářského úřadu a označení knížecí lesní správy (patentem z 15. května 1779 bylo ustanoveno, aby lesní panští úředníci, kteří z úředního nařízení přehlízejí poddanské lesy a označují dříví ku kácení, dostávali za svoji práci od poddaných jistý akcidenz).

Jednání lesní správy vyvolalo ostrý, mnohde i násilný odpor poddaných a řadu stížností a proseb o ochranu v ohrožených právech majetkových ze strany jednotlivců i celých obcí. Spory o lesní hranice vlekly se celou řadu let. Narovnány byly vzájemnou dohodou s obcemi Sobíňovem, Borovou, Vepřovou, Malou a Velkou Losenicí v říjnu 1766. Krucemburská obec činila si odedávna nároky na les a pastviště zvaná „Rychtářská“ u osady Kohoutova. Vrchnost upírala jim veškeré právo k tomuto majetku. Krucemburští nedbajíce toho část pastviště zorali v pole. Byli opět pokutováni penězi. V případě, že by se to opakovalo, nařídil kníže 18. srpna 1728, aby původcové a podněcovatelé byli dopraveni v železech do Mikulova. Spor vlekł se však dále. Roku 1766 předvolala vrchnost zástupce krucemburské obce a ukázala jim staré spisy a mapy s hranicemi panských pozemků, do nichž byla zde i „Rychtářská“ pojata. Representanti obce naznali, že jejich nároky na les i na přilehlou pastvinu nejsou oprávněny. Prosili jen, aby kníže

dovolil jim právo pasení dobytka v těchto místech vedle panského stáda ovcí. Kníže z ohledu na to, že panský pastýř pase stáda také na poddanských polích ležících úhorem, dovolil jim pásiti dobytek na pastvině „Rychtářské“, pokud byla příkopem od lesa oddělena a slevil jim roční úrok 1 zl. 30 kr. O tuto milost a slevu museli však každoročně prositi. Slíbili také, že se budou varovati všeho, co by mohlo býti na škodu lesu. Vzdor tomu neutuchla v Krucemburských domněnka, že „Rychtářská“ byla jim neoprávněně vzata, že patří jejich obci, jak tomu události roku 1848 nasvědčují.

Menší spory o lesní porost měla vrchnost s Horní Věžnicí o břehy a kraje lesa č. top. 713. S obcí Polnou přela se roku 1843 o část borského lesa zvanou Mrštník (správně Mršník), poněvadž polenský panský pohodný měl zde na blízku mrchoviště – mršník. Vyšlo najevo, že okraj Boru patří asi vrchnosti. Krajský úřad, kam se obec Polná ve svém sporu obrátila, přiznal právo majetku ke spornému dílu obci. Vrchní úřad ohlásil proti tomuto rozhodnutí rekurs. Kníže však v říjnu 1843 nařídil, aby se od něho upustilo, poněvadž sporná parcela měřící toliko 600 čtverečních sáhů nemá žádné důležitosti a významu. Nelze přesvědčivě dokázat, že náleží velkostatku. Město Polná ji v poslední době užívalo a úřady v tomto držení ji chrání. Také lokální poměry mluví prý proti nárokům vrchnosti.

Lesním řádem ze dne 5. dubna 1754 byly svěřeny dohledu vrchnostenských lesních orgánů i lesy poddanské. Nikdo z poddaných nesměl pod těžkým trestem káceti dříví ve vlastním lese bez svolení vrchního hospodářského úřadu a pak jen to, které lesní zřizenci mu označili. Podle patentu z 15. května 1779 přináležel panským lesním úředníkům, kteří z úředního poručení přehlíželi poddanské lesy a označovali v nich dříví vhodné ke kácení, jistý peněžní poplatek z kapsy poddaných.

Panské lesy byly mnohde významným pramenem výživy poddaných na blízku usedlých. Některé obce mohly v nedostatku vlastních pastvisk pásiti svůj dobytek aneb žítí trávu pro něj jen v panských lesích. Zde nahrabaly i chmouru pro stelivo. Domkáři na Ransku směli pásiti za určitý poplatek svůj dobytek na pustém lesním místě zvaném „Slaništata.“ Roku 1824 platili za to dovolení vrchnosti 40 zl. Polniční domkáři platili z každé krávy 36 kr. konvenční mince, z jalovice 24 kr. Výsady pásiti dobytek na vykázaných místech v lesích a zde chmour a listí za stelivo hrabati požívali především nájemci panských pozemků. Z toho plynul prospěch velkostatku, že dvorská pole byla všude pronajata za činži na tu dobu poměrně vysokou. Takový nájemce mohl držeti více dobytka, jehož odprodej byl často jediným jeho pe-

něžním příjmem. Kdyby pole nenajal, neměl by pastvy, musel by se zříci chovu dobytka, čímž by jeho živobytí bylo valně ohroženo. Ačkoliv pole poblíž panských lesů byla draže pronajímána, aneb majitelé dobytka z každého kusu jistý poplatek odváděli, nevyvážilo to, dle mínění panujícího knížete, škody pasením dobytka v lesích, zvláště v mlázi, způsobené. Proto roku 1841 zvyk ten na nejnižší míru omezil. Zároveň ve smyslu lesního pořádku ze dne 23. listopadu 1754 zakázal hrabati chmour, jak dosud zvykem poddaných bylo, mimo ony lesní oddíly, které se měly příštího neb po něm následujícího roku vykáceti. Byl přesvědčen, že hrabání chmouřu, zvláště v mladých, černých lesích, vadí kultuře lesní. Za to rád viděl dobývání pařežů na pasekách, čímž že se pěstění kultury podporuje.

Za odvážení chmouřu, mechu, listí a klestí ku stelivu museli poddaní odvádět hospodářskému úřadu jistý poplatek. Dvojspřeží takového steliva stálo roku 1808 10 až 18 kr., kdykoliv se nemohla celá partie ve veřejné dražbě prodat. Roku 1841 kníže, z důvodů uvedených, zvýšil značně ceny za lesní stelivo. Trakač chmouřu vycenil ze 36 kr. na 42 kr., vůz s jedním volem z 1 zl. 2 kr. na 1 zl. 20 kr., se dvěma voly z 1 zl. 48 kr. na 2 zl. 6 kr., s jedním koněm z 1 zl. 48 kr. na 2 zl. 6 kr., s párem koní z 8 zl. 24 kr. na 2 zl. 48 kr. Příštího roku byly ceny opět zvýšeny. Roku 1844 stál vůz chmouřu s párem koní 7 zl. 30 kr., s párem volů 4 zl. 30 kr., trakač 1 zl. 30 kr. Každé obci přidělena byla část lesů k hrabání chmouřu a určeny dny, kdy dovoleno hrabat a odvážet. Přednost měli nájemci panských pozemků. Roku 1848, kdy cena slámy klesla, stál vůz steliva pro pár koní 5 zl.

Kdo chtěl v panských lesích sbírat klestí a žnout trávu, musel se zavázat k dobrovolné 16denní práci na kultuře lesů. Suky bylo dovoleno lámat jen dřevěným hákem. Zakázáno bylo chodit do lesa se sekerkami a zde zdravé haluze osekávat. Aby byla usnadněna dohlídka, byl přístup do lesů omezen jen na určité dny. Přesto byly lesní krádeže na denním pořádku. Občas byla některá část lesa zapálena zločinnou rukou. Roku 1839 dostoupily krádeže v lesích na Vojnoměstecu takového stupně, že lesní personál ohrožován ze všech stran na životě nemohl tomu zabránit a lesní úřad byl nucen s přivolením vrchnosti požádat o vojenskou asistenci. Nejvíce se později kradlo, a to otevřeně, v době rozruchu roku 1848 a pak za pruské okupace země roku 1866. Lidé se domnívali, že v tu dobu rakouské úřady a zákony pomínuly a neplatí a hospodařili v panských lesích podle své chuti. Nemilé bylo jejich překvapení, když později usvědčeni jsouce, odsouzeni byli k náhradě učiněné škody a ke značné pokutě.

(pokračování)